

Вахтанг Кебуладзе

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНІ СЮЖЕТИ.

Apostolescu, I. (Ed.). (2020). *The Subject(s) of Phenomenology: Rereading Husserl*. Cham: Springer Nature.

Книжка «The Subject(s) of Phenomenology: Rereading Husserl» вийшла друком у серії «Contributions to Phenomenology». Це збірка статей сучасних авторів про феноменологію Едмунда Гусерля, яку упорядкував Юліан Апостолеску. З огляду на багатозначність слова «subject» в англійській мові початок її назви можна перекласти по-різному: предмет(и) феноменології, сюжет(и) феноменології і навіть суб'єкт(и) феноменології. Якби я перекладав її українською, то, мабуть, обрав варіант «Предмет(и) феноменології: перечитуючи Гусерля» з огляду на те, що в ній йдеться радше про зміст феноменологічних досліджень, ніж про феноменологів, хоча і про них також, а до того ж і про позиції, з яких здійснюються феноменологічні дослідження. Тож той сенс, який передає українське слово «суб'єкт» тут також є доречним. У назві цього опису я натомість ужив слово «сюжет», що також передає певний відтінок сенсу назви книжки, бо у формулюванні назви власного тексту почуваюся вільніше, ніж у разі перекладу. Тож залишмо поняття «предмет» для можливого перекладу, «суб'єкт» – для вказівки на ще один можливий сенс, а словом «сюжет» скористаймося для назви короткого огляду змісту цієї збірки.

Книжка складається з трьох частин:

Частина I. Феноменологічний проект: визначення й обшир.

Частина II. Розгортання феноменологічної філософії.

Частина III. Границі феноменології: до феноменології як філософії границь.

У статтях, із яких складається перша частина, йдеться насамперед про ранній варіант феноменології «Логічних досліджень» [Husserl 1975, 1984] і визначення місця новопосталої феноменології в історії філософії. Хоча автори цієї частини спираються також і на деякі пізні твори Гусерля. Жан-Даніель Тамсер у статті «Аналітична феноменологія: Гусерлів шлях до самих речей» розглядає проблему формування «трансцендентальної мови» в контексті розуміння феноменологічного вчення як шляху до самих речей, що за виразом самого автора «небезпечніший, ніж ми думаємо». У статті Адама Конопки «Частини, ціле та феноменологічна необхідність» йдеться про феноменологічне поняття необхідності в рамках концепції цілого та частин у другому томі твору Гусерля «Логічні дослідження» [Husserl 1984]. Хоча ранній варіант феноменологічного вчення заведено вважати реалістичною феноменологією, від якої відрізняють трансцендентальну феноменологію першої книги «Ідей чистої феноменології і

© В. Кебуладзе, 2021

феноменологічної філософії» [Husserl 1950]¹ (надалі: «Ідей І») та подальших творів Гусерля, феноменологія у деяких статтях з цієї частини розглядається насамперед як варіант трансцендентальної філософії, як, скажімо, у тексті Корійна ван Мазійка «Трансцендентальна свідомість: суб'єкт, об'єкт або ні те й ні те?». Водночас деякі автори намагаються описати співвідношення феноменології з іншими напрямками сучасної філософії. Наприклад, у статті «Ранній Гусерль між структуралізмом і трансцендентальною філософією» Симоне Аврора зіставляє феноменологію з таким напрямком у сучасній гуманітаристиці, як структуралізм. Він намагається показати, що попри удавану протилежність цих методологічних підходів уже в ранньому варіанті феноменології, що його викладено в творі Гусерля «Логічні дослідження», можна знайти певну спорідненість із структуралізмом. На позначення цього автор уживає словосполучення «феноменологічний структуралізм» або «структурна феноменологія». Нарешті в статті «Філософія як управління в перебільшенні: роль циркулярності в Гусерлевій критиці психологізму» Ведран Траговак повертається до розгляду специфіки критики психологізму в першому томі «Логічних досліджень» [Husserl 1975] з позицій феноменологічної філософії.

У статтях другої частини більшою мірою йдеться про проблематику пізньої феноменології. Ця частина вельми логічно починається зі статті Віктора Ойгена Гелана «Гусерлева ідея *строгой науки* та її релевантність для гуманітарних і соціальних наук», адже ідею строгої науки Гусерль вперше експліцитно формулює в програмній статті 1911 року «Філософія як строга наука» [Husserl 1910/1911], що передуює виходу друком 1913 року «Ідей І», а отже, тому, що можна позначити як трансцендентальний поворот у феноменологічній філософії. Спираючись на текст цієї статті та подальших творів Гусерля, автор розглядає феноменологію не лише як філософську концепцію, а також як універсальну методологію наукового пізнання, насамперед як методологію гуманітарних і соціальних наук, що зрештою відповідає задуму самого творця феноменології. У статті Марко Каваларо «Розщеплення Его і трансцендентальний суб'єкт. Первинне вбачання Канта та Гусерлева переоцінка» феноменологія знову розглядається як варіант трансцендентальної філософії. У ній йдеться про дві присутні риси Его: само-ідентичність і само-свідомість, що їх автор розглядає в межах проєктів трансцендентальної філософії Канта та Гусерля. У статті «Що таке продуктивне виображення? Приховані ресурси Гусерлевої феноменології фантазії» Савліус Геніусас намагається прояснити «присутні структури продуктивного виображення» з позицій Гусерлевої феноменології. Родні К. Б. Паркер у дослідженні «Чи призводить Гусерлів феноменологічний ідеалізм до плюралістичного соліпсизму? Розгляд критики Теодора Целмса» аналізує критичну рецепцію Гусерлевої феноменології у творчості латиського філософа Теодора Целмса, головним моментом якої є твердження, що попри вчення про інтерсуб'єктивність Гусерлева феноменологія не уникає загрози соліпсизму. Стаття Мата Е. М. Бовера «Шукаючи шлях до генетичної феноменології» присвячена розгляду пізнього варіанту вчення Гусерля, так званої генетичної феноменології. Автор насамперед зосереджується на дослідженні зв'язку між генетичною феноменологією та феноменологічною редукцією. «Привабливість пасивності» Рендела Джонсона тематизує іншу важливу концепцію пізнього Гусерля – вчення про пасивну

¹ Див мій український переклад цього твору [Гусерль 2020].

синтезу, яке ґрунтується на ранніх лекціях з феноменології внутрішньої часосвідомості. Автор долучає до розгляду не лише тексти самого Гусерля, а також твори Мерло-Понті, у яких ідеться про цю проблематику.

Назва третьої частини «Границі феноменології: до феноменології як філософії границь» перегукується з назвою 42-го тому Гусерліани «Граничні проблеми феноменології. Аналізи несвідомості й інстинктів. Метафізика. Пізня етика. Тексти зі спадщини (1908-1937)» [Husserl 2014]. У цьому томі оприлюднено рукописи Гусерля, в яких він опрацьовує такі теми, як несвідоме, народження, раннє дитинство, сон, смерть, інстинкти, ірраціональне, що вони здаються маргінальними для класичної феноменологічної проблематики. Утім, виявляється, що вони потрапляли до сфери уваги засновника феноменології майже від початку створення феноменологічної концепції. У перших статтях останньої частини розглядуваної книжки йдеться саме про такі «маргінальні» види нашого досвіду. У статті «Час і забуття: феноменологічне дослідження забуття» Беньямін Дракслбауер розглядає досвід забування на підставі феноменологічної концепції ретенційних модифікацій, вказуючи на відмінність розуміння таких модифікацій в ранньому та пізньому варіантах феноменологічного вчення про внутрішню часосвідомість. Тема часосвідомості постає, отже, як місток між другою і третьою частиною книжки. Кристіан Стернад у статті «На краю суб'єктивності: феноменології смерті» аналізує різні феноменологічні підходи до смерті. Досліджуючи, як ці підходи впливають на наше розуміння суб'єктивності, автор розглядає смерть не просто як одиничний досвід наприкінці життя, а як чинник, що зумовлює способи нашої взаємодії з іншими та життєсвітом. «Духовний вираз і обіцянка феноменології» – назва дослідження Ніла ДеРоо, в якому він повертається до проблематики формування поняття виразу в ранніх творах Гусерля, його полеміки з Фреге стосовно поняття значення, аби потім перейти до розгляду зв'язку понять «вираз», «дух» і «життєсвіт» у пізніх творах засновника феноменології. У статті «Індивідуалізація, афективність і світ: переформотування операційної інтенційності (Мерло-Понті)» Елоді Боубліл здійснює феноменологічну реконструкцію деяких сюжетів Андре Мальро в творчості Мориса Мерло-Понті. Тут феноменологія долає суто академічні філософські межі, спираючись на літературні, психоналітичні та мистецькі твори. Іан Анґус у статті «Гусерль і Америка: рефлексія щодо меж Європи як основа значення і цінності феноменології» пише вже про інші межі, а саме про історико-культурні кордони європейської цивілізації. Це також тема пізнього Гусерля, коли він чи не вперше замислюється над проблемами філософії історії. Утім, звернення до цієї проблематики надає нового звучання всім ключовим складникам феноменологічної філософії. Кейт Вітмоер у статті «Гусерль і його тіні: феноменологія після Мерло-Понті» не лише знову повертає увагу читачів і читачок до інтерпретації феноменологічної філософії Гусерля в творчості Мориса Мерло-Понті, а також відстежує подальший розвиток феноменологічних ідей у сучасній французькій філософії, зокрема у творах Емануеля Левінаса та Жака Деррида. Розгляд розвитку французької феноменології продовжує Емре Сан у тексті «Феноменологічне перехрещення: даність і подія», в якому йдеться про модифікації поняття феномена як даності та події у філософських концепціях Мішеля Анрі, Мориса Мерло-Понті та Жан-Люка Маріона. У статті Бена Гарнера «Політизація Ерохке: Бернар Стиглер і політика епохального призупинення» йдеться вже про використання феноменологічної методологічної процедури ероше в політичній філософії сучасного французького дослідника Бернара Стиглера. У компаративному дослідженні «Не «Інші» для феноменології: критика з позицій історичної епістемології та розширення

феноменології» Давід Пенья-Гузман намагається показати, що попри визнані відмінності сучасна французька історична епістемологія критично реконструює і розвиває деякі сюжети феноменологічного проєкту Гусерля. Тут феноменологія на правду сягає власних меж. Утім, виявляється, що навіть ті напрямки сучасної думки, які протиставляють себе феноменології, багато чого в неї запозичують.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що головними темами цієї збірки, які можуть зацікавити істориків філософії, є такі:

1. Зіставлення феноменології з іншими класичними і сучасними напрямками філософії, зокрема емпіризмом, трансценденталізмом і структуралізмом.
2. Виявлення зв'язку пізніх ідей Гусерля з раннім варіантом феноменології.
3. Дослідження застосування феноменологічної методології в соціальних, політичних і гуманітарних науках.
4. Реконструкція розвитку сучасної французької феноменології.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Гусерль, Е. (2020). Ідеї чистої феноменології і феноменологічної філософії: Книга перша. Загальний вступ до чистої феноменології. (В. Кебуладзе, перекл. і упоряд.). Харків: Фоліо.
- Apostolescu, I. (Ed.). (2020). *The Subject(s) of Phenomenology: Rereading Husserl*. Cham: Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-29357-4>
- Husserl, E. (2014). *Husserliana: Bd. XLII, Grenzprobleme der Phänomenologie. Analysen des Unbewusstseins der Instinkte. Metaphysik. Späte Ethik. Texte aus dem Nachlass (1908–1937)*. (R. Sowa, & T. Vongehr, Hrsg.). New York: Springer.
- Husserl, E. (1950). *Husserliana: Bd. III, Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch: Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*. (W. Biemel, Hrsg.). Den Haag: Nijhoff.
- Husserl, E. (1975). *Husserliana: Bd. XVIII, Logische Untersuchungen. Erster Band. Prolegomena zur reinen Logik (E, Holenstein)*. Den Haag: Nijhoff.
- Husserl, E. (1984). *Husserliana: Bd. XIX-1, Logische Untersuchungen. Zweiter Bd. I Untersuchung zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis*. (U. Panzer, Hrsg.). Den Haag: Nijhoff. <https://doi.org/10.1007/978-94-009-6068-8>
- Husserl, E. (1910/11). Philosophie als strenge Wissenschaft. *Logos*, 1, 289-341.

Одержано 17.10.2020

REFERENCES

- Apostolescu, I. (Ed.). (2020). *The Subject(s) of Phenomenology: Rereading Husserl*. Cham: Springer Nature. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-29357-4>
- Husserl, E. (2014). *Husserliana: Bd. XLII, Grenzprobleme der Phänomenologie. Analysen des Unbewusstseins der Instinkte. Metaphysik. Späte Ethik. Texte aus dem Nachlass (1908–1937)*. (R. Sowa, & T. Vongehr, Hrsg.). New York: Springer.
- Husserl, E. (1950). *Husserliana: Bd. III, Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch: Allgemeine Einführung in die reine Phänomenologie*. (W. Biemel, Hrsg.). Den Haag: Nijhoff.
- Husserl, E. (1975). *Husserliana: Bd. XVIII, Logische Untersuchungen. Erster Band. Prolegomena zur reinen Logik (E, Holenstein)*. Den Haag: Nijhoff.

Husserl, E. (1984). *Husserliana: Bd. XIX-1, Logische Untersuchungen. Zweiter Bd. I Untersuchung zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis*. (U. Panzer, Hrsg.). Den Haag: Nijhoff. <https://doi.org/10.1007/978-94-009-6068-8>

Husserl, E. (1910/11). Philosophie als strenge Wissenschaft. *Logos*, 1, 289-341.

Husserl, E. (2020). *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy. First Book: General Introduction to a Pure Phenomenology*. (V. Kebuladze, trans. & ed.). [In Ukrainian]. Kharkiv: Folio.

Received 17.10.2020

Vakhtang Kebuladze

Phenomenological Subjects. Apostolescu, I. (Ed.). (2020). *The Subject(s) of Phenomenology: Rereading Husserl*. Cham: Springer Nature.

Review of Apostolescu, I. (Ed.). (2020). *The Subject(s) of Phenomenology: Rereading Husserl*. Cham: Springer Nature.

Вахтанг Кебуладзе

Феноменологічні сюжети. Apostolescu, I. (Ed.). (2020). *The Subject(s) of Phenomenology: Rereading Husserl*. Cham: Springer Nature.

Огляд книги Apostolescu, I. (Ed.). (2020). *The Subject(s) of Phenomenology: Rereading Husserl*. Cham: Springer Nature.

Vakhtang Kebuladze, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor of Theoretical and Practical Philosophy Department at Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Вахтанг Кебуладзе, д. філос. н., професор кафедри теоретичної і практичної філософії Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

e-mail: kebuladze.vakhtang@gmail.com
